

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARGA MILLIY AN’ANA VA QADRIYATLAR ORQALI AXLOQIY SIFATLARNI SHAKLLANTIRISH

Maxmudova Shahlo Ro'ziboy qizi

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

60110200-Maktabgacha ta'lim yo'nalishi

maxmudovashaxlo76@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20741612>

Annotatsiya

Ushbu maqola maktabgacha yoshdagi bolalarda milliy an’ana va qadriyatlar orqali axloqiy sifatlarni shakllantirishning nazariy va amaliy jihatlarini o’rganadi. Unda bolalarning yosh xususiyatlariga mos ravishda milliy merosni singdirishning samarali usullari tahlil qilingan. Tadqiqot milliy qadriyatlar asosida bolalarda vatanparvarlik, insonparvarlik va mehnatsevarlik kabi fazilatlarni rivojlantirishga qaratilgan. Maqola maktabgacha ta’lim muassasalari va ota-onalar uchun axloqiy tarbiya jarayonini boyitishga xizmat qiladi.

Kalit so’zlar: Maktabgacha ta’lim, Axloqiy tarbiya, Milliy an’analar, Qadriyatlar, Bolalar rivojlanishi, Vatanparvarlik, Shaxs shakllanishi, Madaniy meros

Abstract

This article explores the theoretical and practical aspects of forming moral qualities in preschool children through national traditions and values. It analyzes effective methods for instilling national heritage in children, tailored to their age characteristics. The research focuses on developing virtues such as patriotism, humanism, and diligence in children based on national values. This paper aims to enrich the process of moral education for preschool institutions and parents.

Keywords: Preschool Education, Moral Education, National Traditions, Values, Child Development, Patriotism, Character Formation, Cultural Heritage

Аннотация

Данная статья исследует теоретические и практические аспекты формирования нравственных качеств у детей дошкольного возраста посредством национальных традиций и ценностей. В ней анализируются эффективные методы привития национального наследия детям, адаптированные к их возрастным особенностям. Исследование направлено на развитие таких добродетелей, как патриотизм, гуманизм и трудолюбие у детей на основе национальных ценностей. Статья призвана обогатить процесс нравственного воспитания для дошкольных учреждений и родителей.

Ключевые слова: Дошкольное Образование, Нравственное Воспитание, Национальные Традиции, Ценности, Развитие Ребенка, Патриотизм, Формирование Личности, Культурное Наследие

Kirish

Zamonaviy jamiyatda shaxsning har tomonlama kamol topishi, uning axloqiy sifatlarining shakllanishi muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, maktabgacha yosh davri bolaning dunyoqarashi, qadriyatlar tizimi va xulq-atvor me’yorlari poydevori qo’yiladigan eng sezgir va hal qiluvchi bosqich hisoblanadi. Bu davrda bolalarga milliy an’ana va qadriyatlar orqali axloqiy sifatlarni singdirish ularning kelajakdagi hayot yo’li, jamiyatdagi o’rni va milliy o’zligini anglashida fundamental rol o’ynaydi. Mustaqillik yillaridan boshlab ma’naviy qadriyatlarni tiklash va rivojlantirish davlat

siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylangan bo‘lib, bu jarayonda milliy tarbiya, ayniqsa, oila va ta‘lim muassasalarida axloqiy tarbiyani tashkil etish dolzarb vazifa sanaladi [4].

Maktabgacha yoshdagi bolalarda axloqiy sifatlarni shakllantirishda xalq og‘zaki ijodining o‘rni beqiyosdir. Joniyeva T.B. ta‘kidlaganidek, xalq og‘zaki ijodi bolalarda rostgo‘ylik, odob-axloq kabi fazilatlarni shakllantirishda muhim vosita bo‘lib, Abdulla Avloniy va Alisher Navoiy kabi mutafakkirlar asarlarida ham bu jihatlar doimiy ravishda targ‘ib qilingan [1]. Maktabgacha ta‘lim muassasalarida milliy qadriyatlarga asoslangan axloqiy tarbiyani tizimli tashkil etish, bolalarda mehnatga muhabbat, o‘zgalarga hurmat, o‘zaro yordam va mas‘uliyat hissini rivojlantirishga xizmat qiladi [3]. Jabborova S.Z. esa 3-4 yoshli bolalarda oila muhitida milliy qadriyatlar asosida halollik, mehr-oqibat, adolat kabi fazilatlarni shakllantirishda ota-onalarning shaxsiy namuna bo‘lishi, ertaklar, maqollar va milliy o‘yinlardan foydalanishning ahamiyatini alohida qayd etadi [2].

Shu nuqtai nazardan, ushbu tadqiqot maktabgacha yoshdagi bolalarga milliy an‘ana va qadriyatlar orqali axloqiy sifatlarni singdirishning nazariy asoslari, pedagogik salohiyati, samarali metod va shakllarini atroflicha o‘rganishga qaratilgan. Unda oila va ta‘lim muassasalari hamkorligida axloqiy tarbiyani tashkil etishdagi muammolar va ularning yechimlari tahlil qilinib, kelajak avlodni milliy ruhda, yuksak axloqiy fazilatlar sohibi etib tarbiyalashga qaratilgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi. Bu esa jamiyatning barqaror rivojlanishi va milliy madaniyatning avloddan avlodga o‘tishini ta‘minlashda muhim qadam bo‘ladi.

Adabiyotlar tahlili

Maktabgacha yoshdagi bolalarda milliy an‘ana va qadriyatlar orqali axloqiy sifatlarni shakllantirish masalasi zamonaviy pedagogika va psixologiya fanlarining dolzarb tadqiqot yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. O‘zbekiston ilm-fanida bu mavzu mustaqillik yillaridan boshlab alohida e‘tiborga molik bo‘lib, milliy o‘zlikni anglash, ma‘naviy qadriyatlarni tiklash va kelajak avlodni milliy ruhda tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylangan. Ushbu bo‘limda mazkur tadqiqot mavzusiga oid muhim ilmiy manbalar atroflicha tahlil qilinadi, ularning nazariy asoslari, pedagogik yondashuvlari va amaliy ahamiyati yoritiladi. Mavjud adabiyotlar tahlili maktabgacha yoshdagi bolalarda axloqiy sifatlarni shakllantirishda milliy an‘ana va qadriyatlarning o‘rni, ularni singdirishning samarali metod va shakllari, shuningdek, oila va ta‘lim muassasasi hamkorligining ahamiyatini chuqur anglashga xizmat qiladi. Tahlil jarayonida har bir manbaning o‘ziga xos jihatlari, ularning umumiy tadqiqot doirasidagi o‘rni va bir-birini to‘ldiruvchi xususiyatlari yoritilib, mavzuning kompleks yechimiga erishishga intiladi.

"Ma‘naviy-axloqiy tarbiya" nomli manba [4] milliy tarbiyaning keng qamrovli ta‘rifini berib, uni millat madaniyatini asrash, tiklash va rivojlantirishga qaratilgan ko‘p qirrali jarayon sifatida belgilaydi. Bu ta‘rif maktabgacha yoshdagi bolalarda axloqiy sifatlarni shakllantirish bo‘yicha olib borilayotgan har qanday tadqiqot uchun fundamental asos bo‘lib xizmat qiladi, chunki u axloqiy tarbiyaning shaxsiy rivojlanishdan tashqari, jamiyatning barqarorligi va milliy o‘zlikni saqlashdagi strategik ahamiyatini ko‘rsatadi. Manbada jamiyat taraqqiyoti ma‘naviy qadriyatlarni tiklash va milliy o‘zlikni anglashga bog‘liq ekanligi ta‘kidlanadi, bu esa mustaqillik yillaridan boshlab davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylangan. Bu jihat, maktabgacha ta‘lim tizimida milliy an‘ana va qadriyatlarga asoslangan axloqiy tarbiyani tashkil etishning naqadar dolzarb va davlat ahamiyatiga molik vazifa ekanligini yanada kuchaytiradi. Manbada ta‘kidlanishicha, milliy qadriyatlarning muhim manbalari qatoriga islom madaniyatining boy merosi, ming yillik axloqiy rivojlanishni o‘zida mujassam etgan an‘anaviy oilaviy qadriyatlar, jumladan, kattalarga hurmat va o‘zaro yordam kiradi. Bu jihatlar maktabgacha yoshdagi bolalarga axloqiy sifatlarni singdirishda

foydalaniladigan konkret vositalar va usullarni tanlashda muhim yo‘nalish beradi. Axloqiy tarbiya shaxsning dunyoqarashini shakllantirishda, qabul qilingan xulq-atvor qoidalarini singdirishda, axloqiy ong va madaniyatni rivojlantirishda hal qiluvchi omil sifatida ko‘rsatiladi. Etika esa ixtiyoriy ijtimoiy normalar majmui sifatida ta’riflanib, xulq-atvorni boshqaradi va halollik, vatanparvarlik, mehnatsevarlik kabi ijobiy fazilatlarni rivojlantirishga qaratilgan. Ta’lim jarayoni vatanga muhabbatni, mehnatga axloqiy munosabatni, ijtimoiy munosabatlarda hurmatni va o‘z-o‘zini anglashni rag‘batlantirishi lozimligi alohida qayd etiladi. Bu jarayonda ko‘pincha milliy qahramonlar va olimlar misoliga murojaat qilishning ahamiyati ta’kidlanadi. Axloqiy tushuncha, shu jumladan ong, qadriyatlar va his-tuyg‘ularning rivojlanishi turli yosh guruhlarida farqlanishi qayd etilgan bo‘lib, bu maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda pedagogik strategiyalarni ishlab chiqish zarurligini ko‘rsatadi. Ushbu ma’naviy va madaniy merosni kelajak avlodlarga yetkazish muhim milliy vazifa bo‘lib qolmoqda. Demak, [4] manbasi axloqiy tarbiyaning umumiy falsafiy va siyosiy asoslarini belgilab beradi, uning nafaqat shaxsiy, balki milliy miqyosdagi ahamiyatini ham chuqur ochib beradi. Bu esa keyingi tahlil qilinadigan manbalardagi aniq pedagogik yondashuvlar va metodlarning nazariy poydevorini mustahkamlaydi.

Joniyeva T.B.ning "Maktabgacha yoshdagi bolalarda axloqiy sifatlarni shakllantirishda xalq og‘zaki ijodining o‘rni va samarasi" nomli maqolasi [1] milliy merosni axloqiy tarbiyada amaliy qo‘llashga doir muhim hissa qo‘shadi. Muallif xalq og‘zaki ijodini maktabgacha yoshdagi bolalarda rostgo‘ylik, odob-axloq kabi fundamental axloqiy sifatlarni shakllantirishda ajralmas vosita sifatida ta’kidlaydi. Bu fikr yangi emas, balki Abdulla Avloniy va Alisher Navoiy kabi buyuk mutafakkirlarning asarlarida bunday fazilatlar doimiy ravishda targ‘ib qilinganligi bilan tasdiqlanadigan tarixiy pedagogik an’anaga asoslanadi. Joniyeva axloqiy tarbiyaning ijtimoiy normalar va axloqiy xulq-atvor uchun poydevor yaratadigan fundamental jarayon ekanligini ta’kidlab, xalq og‘zaki ijodini maktabgacha ta’lim muassasalari (MTT) ta’lim tizimiga tizimli ravishda integratsiya qilish zarurligini ilgari suradi. Bunga erishish uchun maqolada bir qancha muhim qadamlar belgilab berilgan: pedagogik jarayonlarni sinchkovlik bilan rejalashtirish, axloqiy-etik prinsiplarni o‘zida mujassam etgan tegishli xalq janrlarini oqilona tanlash, axloqiy rivojlanishga yordam beradigan qulay o‘quv muhitini yaratish va bolalarning axloqiy taraqqiyotini muntazam baholash. Muallif axloqiy-etik mazmunga boy xalq og‘zaki ijodi namunalariga tayanish zarurligini ta’kidlaydi va falsafiy, milliy-ma’naviy, psixologik va pedagogik yondashuvlarni hisobga olgan holda ko‘p qirrali yondashuvni himoya qiladi. Bu yaxlit nuqtai nazar tanlangan materiallarning bolalarning madaniy kelib chiqishi va rivojlanish bosqichiga chuqur mos kelishini ta’minlaydi. Bundan tashqari, Joniyeva ushbu yondashuvning zamonaviy dolzarbligini, ayniqsa "zamonaviy texnologik sivilizatsiyaning bolalar tarbiyasiga ta’siri" fonida ta’kidlaydi, an’anaviy usullar hayotiy muvozanatni ta’minlashini taklif qiladi. Maqola maktabgacha ta’lim muassasalarida xalq og‘zaki ijodidan foydalanish uchun maxsus pedagogik mazmunni ishlab chiqishning muhimligini, shu bilan birga milliy o‘zlik va ma’naviy xususiyatlarni sinchkovlik bilan hurmat qilishni ta’kidlab, yakunlanadi. Bu ish milliy madaniyatning o‘ziga xos jihati – xalq og‘zaki ijodi – institutsional sharoitlarda erta bolalik davridagi axloqiy tarbiyada qanday qilib samarali qo‘llanilishi mumkinligi bo‘yicha batafsil asosni taqdim etadi. Joniyevaning tadqiqoti nafaqat nazariy asoslarni, balki amaliy tavsiyalarni ham o‘z ichiga olib, pedagoglarga xalq og‘zaki ijodining boy imkoniyatlaridan foydalangan holda bolalarda axloqiy sifatlarni shakllantirish bo‘yicha aniq yo‘nalish beradi. Bu, ayniqsa, bolalarning yosh xususiyatlariga mos keladigan, ularning tasavvurini boyitadigan va axloqiy me’yorlarni hikoyalar, ertaklar, topishmoqlar orqali singdiradigan usullarni

o‘z ichiga oladi. Muallifning "tizimli integratsiya" va "pedagogik jarayonlarni sinchkovlik bilan rejalashtirish"ga urg‘u berishi, ushbu jarayonning stixiyali emas, balki ilmiy asoslangan va puxta o‘ylangan bo‘lishi kerakligini ko‘rsatadi.

Buxoro davlat universitetidan Jabborova S.Z.ning tadqiqoti [2] institutsional yondashuvni to‘ldirib, 3-4 yoshli bolalarning oila muhitida milliy qadriyatlar asosida axloqiy tarbiyasining hal qiluvchi rolini chuqur o‘rganadi. Bu tadqiqot oilaning bolaning axloqiy rivojlanishi uchun, ayniqsa, ushbu o‘ta sezgir yoshda, asosiy muhit ekanligini ta’kidlaydi. Ota-onalarning mas’uliyati ustuvor ahamiyatga ega ekanligi qayd etiladi, chunki ular bolalar uchun dastlabki va eng ta’sirchan namuna bo‘lib xizmat qiladilar. Ushbu oilaviy tarbiyaning asosiy maqsadi yosh bolalarda halollik, mehr-oqibat, hurmat, insonparvarlik, adolat va kuchli milliy o‘zlikni anglash kabi bir qator muhim fazilatlarni shakllantirishdan iborat. Jabborova bu maqsadlarga erishish uchun asosiy vositalarni sinchkovlik bilan aniqlaydi, ular qatoriga o‘zbek an’analari, ertaklar, maqollar va milliy o‘yinlarning boy majmuasi kiradi. Bu madaniy artefaktlar shunchaki ko‘ngilochar vositalar emas, balki axloqiy saboqlar va madaniy normalarni uzatishning kuchli vositalaridir. Maqolada oila kontekstida samarali pedagogik usullar ham batafsil bayon etilgan. Bu usullar asosan ota-onalarning shaxsiy namuna bo‘lishi, ya’ni o‘z kundalik hayotlarida istalgan fazilatlarni namoyish etishini o‘z ichiga oladi. Bundan tashqari, qadriyatlarni uzatish bolalarni axloqiy ta’limotlarga boy milliy hikoyalar va qo‘shiqlar bilan shug‘ullantirish orqali amalga oshiriladi. Diniy va an’anaviy urf-odatlarini yoshga mos tarzda tushuntirish ham madaniy meros va uning axloqiy oqibatlari haqida chuqurroq tushuncha hosil qilishda muhim rol o‘ynaydi. Jabborova bu qadriyatlarga asoslangan tarbiya bolalarning jamiyatning munosib, faol a’zolari bo‘lib voyaga yetishi, uning rivojlanishiga ijobiy hissa qo‘shishi va milliy birlikni mustahkamlashi uchun ajralmas ekanligini ta’kidlaydi. Bu yondashuv shunchaki shaxsiy oilaviy masala emas, balki davlat darajasidagi muhim masala sifatida taqdim etiladi, milliy madaniyatni saqlash va rivojlantirish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi. Shunday qilib, Jabborovanning ishi oila ichidagi axloqiy tarbiyaning norasmiy, ammo chuqur ta’sirchan mexanizmlari haqida muhim tushunchalar beradi, shaxsiy axloqiy rivojlanish va milliy madaniy merosni asrash o‘rtasidagi simbiotik munosabatni ta’kidlaydi. Uning tadqiqoti oilaning bolaning ilk yoshlarida axloqiy poydevorni shakllantirishdagi beqiyos o‘rnini ilmiy jihatdan asoslaydi va ota-onalarga o‘z farzandlarida milliy qadriyatlar asosida yuksak axloqiy fazilatlarni rivojlantirish bo‘yicha amaliy ko‘rsatmalar beradi. Bu, ayniqsa, oilaviy muhitda yaratiladigan iliq va ishonchli atmosfera, ota-onalarning bolalar bilan doimiy muloqoti, ularning savollariga sabr bilan javob berishi kabi jihatlar orqali amalga oshiriladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarga milliy qadriyatlar asosida axloqiy tarbiya berishning ahamiyati va o‘ziga xos metodologiyalarini tizimli tahlil qiluvchi maqola [3] institutsional va oilaviy kontekstdagi tushunchalarni bog‘laydigan keng qamrovli pedagogik nuqtai nazarni taqdim etadi. Bu tadqiqot madaniy merosni erta bolalik davridagi rivojlanishga qanday qilib integratsiya qilish mumkinligi haqida yaxlit tasavvur berib, milliy ta’lim vositalarining keng doirasidan foydalanish samaradorligini tanqidiy tahlil qiladi. Ta’kidlangan vositalar qatoriga an’anaviy qadriyatlar, xalq urf-odatlari, ertaklar orqali hikoya qilish, interaktiv o‘yinlar va shakllangan madaniy amaliyotlar kiradi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, bu xilma-xil milliy tarbiya vositalari yosh bolalarda bir qator ijobiy xususiyatlarni shakllantirishda nihoyatda samaralidir. Xususan, ular to‘g‘ri xulq-atvorni rivojlantirishda, mehnatga muhabbatni shakllantirishda, boshqalarga hurmatni oshirishda, o‘zaro yordamni rag‘batlantirishda va mas’uliyat hissini singdirishda muhim rol o‘ynaydi. Erta bolalik davridagi axloqiy rivojlanishning ushbu keng qamrovli doirasi madaniy merosni ta’limning yordamchi komponenti sifatida emas, balki markaziy ustuni sifatida

integratsiya qilishning hal qiluvchi ahamiyatini ta'kidlaydi. Maqolada keltirilgan tizimli tahlil va "keng qamrovli doira"ga urg'u berish, milliy madaniyatning turli elementlaridan foydalangan holda tuzilgan va integratsiyalashgan o'quv dasturiga o'tish zarurligini ko'rsatadi. Bu esa pedagoglar va ota-onalarga bolaning o'rganish va o'yin jarayonlarining kundalik matosiga ushbu elementlarni singdirish orqali axloqiy o'sishni tabiiy ravishda tarbiyalaydigan immersiv muhit yaratish imkonini beradi. Ushbu ish, shuning uchun, madaniy merosni maktabgacha yoshdagi axloqiy tarbiyaning barcha jabhalariga ongli va puxta kiritish uchun kuchli dalil bo'lib xizmat qiladi, uning jamiyat tomonidan qadrlanadigan fazilatlarni o'zida mujassam etgan har tomonlama rivojlangan shaxslarni shakllantirishdagi samaradorligini ta'kidlaydi. Maqolada keltirilgan metodologiyalar bolalarning yosh xususiyatlariga mos keladigan, ularning qiziqishlarini uyg'otadigan va faol ishtirokini ta'minlaydigan interaktiv va amaliy yondashuvlarni o'z ichiga oladi. Masalan, milliy o'yinlar orqali jamoaviy ishlash, g'alaba va mag'lubiyatni qabul qilish, qoidalariga rioya qilish kabi axloqiy me'yorlar singdiriladi. Ertaklar orqali esa yaxshilik va yomonlik, adolat va zulm kabi tushunchalar bolalar ongiga chuqur singdiriladi. Bu tadqiqot, shuningdek, milliy qadriyatlarni singdirish jarayonida faqatgina bilim berish emas, balki his-tuyg'ularni rivojlantirish, empatiyani shakllantirish va ijtimoiy ko'nikmalarni mustahkamlashga ham e'tibor qaratish lozimligini ko'rsatadi.

Tahlil qilingan adabiyotlar maktabgacha yosh davrining axloqiy rivojlanish uchun o'ta muhimligini bir ovozdan ta'kidlaydi va milliy an'ana va qadriyatlarni bu jarayonda ajralmas vosita sifatida joylashtiradi. Joniyeva [1] maktabgacha ta'lim muassasalarining (MTT) institutsional rolini va xalq og'zaki ijodining o'ziga xos kuchini ta'kidlasa, Jabborova [2] 3-4 yoshli bolalar uchun oilaviy muhitning va ota-ona namunasining asosiy ta'sirini, ertaklar, maqollar va o'yinlar kabi milliy vositalarning kengroq spektridan foydalangan holda yoritadi. [3] dagi tizimli tahlil esa an'anaviy qadriyatlar, xalq urf-odatlarini, ertaklar orqali hikoya qilish va interaktiv o'yinlar kabi milliy ta'lim vositalarining keng qamrovli doirasining to'g'ri xulq-atvor, mehnatga muhabbat, boshqalarga hurmat, o'zaro yordam va mas'uliyat kabi asosiy axloqiy fazilatlarni shakllantirishdagi samaradorligini namoyish etish orqali bu nuqtai nazarlarni yanada mustahkamlaydi. Ushbu ishlar, [4] dagi milliy va axloqiy tarbiyaning umumiy ta'rifi nuqtai nazaridan ko'rib chiqilganda, shaxsiy axloqiy rivojlanish milliy madaniyatni asrash va rivojlantirish bilan chambarchas bog'liq bo'lgan yagona, uyg'un tasavvurni ochib beradi.

Tanqidiy sintez shuni ko'rsatadiki, bu yondashuvlarning samaradorligi ularning immersiv madaniy muhit yaratish qobiliyatida yotadi. Joniyevaning MTTlarda "tizimli integratsiya" va "sinchkovlik bilan rejalashtirish"ga urg'u berishi [1] madaniy uzatishga tuzilgan yondashuv zarurati bilan uyg'unlashadi. Xuddi shunday, Jabborovanning "ota-onalarning shaxsiy namuna bo'lishi" va "diniy va an'anaviy urf-odatlarini tushuntirish"ga e'tibor qaratishi [2] oilaning norasmiy, ammo chuqur pedagogik kuchini ta'kidlaydi. Ushbu institutsional va oilaviy sa'y-harakatlarning uyg'unligi, [3] dagi keng qamrovli doira tomonidan nazarda tutilganidek, sinergik yondashuv eng samarali ekanligini ko'rsatadi. Adabiyotlar doimiy ravishda qadriyatlarni singdirishning asosiy mexanizmlari sifatida hikoya qilish (ertaklar, xalq og'zaki ijodi), interaktiv o'yinlar (milliy o'yinlar) va bevosita namuna ko'rsatish (ota-ona namunasi, madaniy amaliyotlar) dan foydalanishga ishora qiladi. Bu usullar shunchaki didaktik emas; ular bolalarni hissiy va kognitiv jihatdan jalb qiladi, mavhum axloqiy tushunchalarni aniq va tushunarli qiladi. Bolalar ertaklar orqali qahramonlarning ijobiy va salbiy xususiyatlarini tahlil qilib, o'z xulq-atvorlariga baho berishni o'rganadilar. Milliy o'yinlar esa ularda jamoaviy ruh, adolat, intizom va g'alaba uchun kurashish kabi fazilatlarni rivojlantiradi.

Biroq, adabiyotlar bilvosita yoki bevosita muammolarni ham tan oladi. Joniyeva [1] "zamonaviy texnologik sivilizatsiyaning bolalar tarbiyasiga ta'siri"ga ishora qilib, an'anaviy usullarning salbiy ta'sirlarga qarshi turish uchun zarurligini taklif qiladi. Bu keyingi tadqiqotlar uchun muhim yo'nalishni ta'kidlaydi: globallashtirilgan va raqamlashtirilgan dunyoda milliy qadriyatlarni qanday qilib samarali integratsiya qilish, izolyatsion yondashuvlarga murojaat qilmasdan. Milliy o'zlikni anglashning muhimligi ta'kidlangan bo'lsa-da [2, 4], turli xil jamiyatda milliy qadriyatlar va universal axloqiy prinsiplar o'rtasidagi muvozanatni saqlashning amaliy jihatlari yanada batafsilroq ishlab chiqilishi mumkin. Ushbu ishlar milliy merosdan foydalanish uchun kuchli nazariy va amaliy asos yaratadi, ammo O'zbekistonning turli madaniy kontekstlarida o'ziga xos pedagogik mazmun va baholash metodologiyalari doimiy rivojlanishni talab etadi. [1] dagi "pedagogik mazmunni ishlab chiqish"ga va [3] dagi "tizimli tahlil"ga urg'u berish moslashuvchan va madaniy jihatdan sezgir bo'lgan takomillashtirilgan o'quv dasturlari va o'qitish strategiyalariga doimiy ehtiyoj borligini ko'rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, tahlil qilingan adabiyotlar maktabgacha yoshdagi bolalarda milliy an'ana va qadriyatlar orqali axloqiy sifatlarni shakllantirishning ahamiyati va metodologiyalarini tushunish uchun mustahkam asos yaratadi. U oila va ta'lim muassasalarining bir-birini to'ldiruvchi rollarini, xalq og'zaki ijodi va milliy o'yinlar kabi madaniy artefaktlarning kuchini, shuningdek, milliy o'zlikni asrash va uzatishning umumiy ijtimoiy imperativini ta'kidlaydi. Samarali vositalar va yondashuvlarni aniqlashda sezilarli yutuqlarga erishilgan bo'lsa-da, kelajak avlodlarning nafaqat axloqiy jihatdan sog'lom, balki o'z milliy merosiga chuqur bog'langan bo'lishini ta'minlash uchun zamonaviy muammolarni hal qilish va pedagogik amaliyotlarni takomillashtirish bo'yicha doimiy tadqiqotlar zarur. Ushbu maqola ushbu tushunchalarga asoslanib, amaliy amalga oshirishdagi muammolarni yanada o'rganish va yanada integratsiyalashgan va samarali axloqiy ta'lim tizimi uchun aniq yechimlarni taklif qilishni maqsad qilgan. Bu jarayonda, ayniqsa, bolalarning yoshiga mos, ularning qiziqishlarini hisobga olgan holda, milliy qadriyatlarni o'yin, ijodiy faoliyat va kundalik hayotiy vaziyatlar orqali singdirishga alohida e'tibor qaratish lozim. Shuningdek, ota-onalar va pedagoglar o'rtasidagi uzluksiz hamkorlik, ularning birgalikdagi sa'y-harakatlari bolalarda mustahkam axloqiy poydevor yaratishda hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligi tadqiqotlarda o'z aksini topgan. Kelajakdagi tadqiqotlar milliy qadriyatlarni singdirishning turli mintaqaviy xususiyatlarini, shuningdek, zamonaviy axborot texnologiyalarining ijobiy imkoniyatlaridan axloqiy tarbiyada foydalanish yo'llarini ham o'rganishi maqsadga muvofiqdir. Bu esa milliy an'ana va qadriyatlar orqali axloqiy sifatlarni shakllantirish jarayonini yanada boyitadi va uning samaradorligini oshiradi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqot maktabgacha yoshdagi bolalarga milliy an'ana va qadriyatlar orqali axloqiy sifatlarni shakllantirish masalasini chuqur nazariy-tahliliy va deskriptiv-evaluativ yondashuv asosida o'rganadi. Mazkur mavzuning murakkabligi, ko'p qirraliligi va kontekstual xususiyatlarini inobatga olgan holda, sifatli tadqiqot metodologiyasi eng maqbul deb topildi. Bu yondashuv miqdoriy o'lchovlardan ko'ra, tushunchalar, talqinlar va kontekstual nuanslarni chuqur o'rganishga, shuningdek, asosiy mexanizmlar va pedagogik oqibatlarini tushunishga imkon beradi. Tadqiqotning bosh maqsadi mavjud ilmiy adabiyotlarni, pedagogik nazariyalarni va amaliy tajribalarni tizimli tahlil qilish, sintezlash orqali mavzu bo'yicha keng qamrovli tushuncha hosil qilish, asosiy muammolarni aniqlash hamda dalillarga asoslangan yechimlar va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Bu metodologiya, ayniqsa, nazariy asoslarni mustahkamlash, pedagogik salohiyatni baholash va samarali metod hamda shakllarni aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi,

shu bilan birga oila va ta'lim muassasalari hamkorligidagi muammolarni tahlil qilishga va ularning yechimlarini taklif etishga qaratilgan. Tadqiqotning interdisiplinar xususiyati uning pedagogika, psixologiya, madaniyatshunoslik va sotsiologiya fanlarining kesishgan nuqtasida joylashganligini anglatadi. Bu esa axloqiy tarbiyaning nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy-madaniy va psixologik jihatlarini ham kompleks tahlil qilish imkonini beradi.

Tadqiqot uchun ma'lumot manbalari keng qamrovli bo'lib, asosan akademik va pedagogik adabiyotlardan iboratdir. Bularga ilmiy jurnallardagi maqolalar, monografiyalar, dissertatsiyalar, o'quv-metodik qo'llanmalar, shuningdek, O'zbekistonda maktabgacha ta'lim va ma'naviy-axloqiy tarbiyaga oid davlat siyosati hujjatlari, me'yoriy-huquqiy hujjatlar kiradi. Xususan, Joniyeva T.B. [1], Jabborova S.Z. [2] kabi yetakchi olimlarning ishlari, shuningdek, milliy va axloqiy tarbiyaning fundamental asoslarini yorituvchi boshqa manbalar [3, 4] chuqur tahlil qilindi. Ma'lumotlarni yig'ish jarayoni tizimli adabiyotlar tahlilini o'z ichiga oldi. Bunda "maktabgacha ta'lim," "axloqiy tarbiya," "milliy an'analar," "qadriyatlar," "pedagogik metodlar," "oilaviy tarbiya," "xalq og'zaki ijodi," "milliy o'yinlar" kabi kalit so'zlar yordamida o'zbek va tegishli xalqaro ilmiy ma'lumotlar bazalarida (masalan, Google Scholar, ResearchGate, O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi ilmiy-texnik axborot portali) qidiruvlar amalga oshirildi. Adabiyotlarni tanlashda ularning dolzarbligi (2020-yildan keyin nashr etilganlik), ilmiy asoslanganligi, peer-reviewdan o'tganligi, O'zbekiston kontekstiga mosligi va maktabgacha yoshdagi bolalarda axloqiy sifatlarning shakllanishiga qo'shgan hissasi asosiy mezon bo'ldi. Hujjatli tahlil usuli orqali ushbu manbalarda keltirilgan g'oyalar, dalillar, metodologiyalar va xulosalar tanqidiy baholandi, ularning tadqiqot mavzusi doirasidagi o'rni va ahamiyati aniqlandi. Bu jarayon har bir manbaning o'ziga xos jihatlarini, ularning umumiy tadqiqot doirasidagi o'rnini va bir-birini to'ldiruvchi xususiyatlarini yoritishga qaratildi.

Yig'ilgan ma'lumotlar sifatli kontent-tahlil va tanqidiy sintez jarayonidan o'tkazildi. Dastlab, turli adabiyotlarda takrorlanuvchi mavzular, asosiy tushunchalar va ustuvor pedagogik yondashuvlarni aniqlash maqsadida tematik tahlil o'tkazildi. Bu jarayon axloqiy rivojlanishning nazariy asoslari, milliy an'analarning roli, samarali o'qitish metodlari, oilaning ishtiroki ahamiyati va aniqlangan muammolar bilan bog'liq ma'lumotlarni tizimlashtirishni o'z ichiga oldi. Masalan, Joniyeva [1] tomonidan ta'kidlangan xalq og'zaki ijodining tizimli integratsiyasi, Jabborova [2] tomonidan ilgari surilgan oilaviy muhit va ota-onalarning shaxsiy namunasi, shuningdek, [3] va [4] manbalarida umumiy tarzda yoritilgan milliy qadriyatlarning axloqiy tarbiyadagi ahamiyati kabi mavzular alohida kategoriyalar sifatida ajratib olindi va chuqur o'rganildi. Har bir mavzu bo'yicha turli mualliflarning yondashuvlari solishtirildi, ularning o'xshashliklari va farqlari aniqlandi, bu esa mavzuning ko'p qirrali tushunchasini shakllantirishga yordam berdi. Qiyosiy-pedagogik tahlil turli yondashuvlar va ularning turli kontekstlardagi samaradorligini baholash uchun qo'llanildi. Bunda maktabgacha ta'lim muassasalari (MTM) va oila muhitidagi tarbiya strategiyalari o'rtasidagi o'xshashliklar va farqlar, ularning bir-birini to'ldiruvchi xususiyatlari tahlil qilindi. Induktiv va deduktiv xulosa chiqarish usullari tahlil jarayonida keng qo'llanildi. Induktiv yondashuv ko'rib chiqilgan adabiyotlarning o'ziga xos tafsilotlaridan yangi tushunchalar va qonuniyatlarni aniqlashga imkon bergan bo'lsa, deduktiv yondashuv mavjud nazariyalar va konsepsiyalarni to'plangan dalillar asosida sinovdan o'tkazishga yordam berdi. Bundan tashqari, muammoli-nazariy tahlil usuli axloqiy tarbiyada qadriyatlarga asoslangan yondashuvni amalga oshirishda yuzaga keladigan muammolarni, jumladan, zamonaviy texnologik sivilizatsiyaning ta'siri [1] va globallashtirish sharoitida milliy va universal axloqiy prinsiplar o'rtasidagi muvozanatni saqlash kabi masalalarni chuqur o'rganishga xizmat qildi. Bu tahliliy asos tadqiqotga shunchaki

tavsifdan tashqari, mavjud amaliyotlar va nazariy modellarni tanqidiy baholash imkonini berdi. Ma'lumotlarni tahlil qilishda, shuningdek, hermenevtik yondashuv elementlaridan foydalanildi, ya'ni matnlarning chuqur ma'nosini, ularning madaniy va tarixiy kontekstini tushunishga intilindi. Bu, ayniqsa, milliy an'analar, xalq og'zaki ijodi va urf-odatlar kabi madaniy artefaktlarning axloqiy tarbiyadagi o'rnini tahlil qilishda muhim edi. Sintez jarayonida turli manbalardan olingan ma'lumotlar bir butun, izchil argumentativ tuzilmaga birlashtirildi, bu esa mavzuning kompleks yechimiga erishishga xizmat qildi.

Tadqiqot jarayoni bir necha o'zaro bog'liq bosqichlarga bo'lindi. Birinchi bosqichda tadqiqot muammosi aniqlandi va uning dolzarbligi asoslandi, bu "Kirish" qismida o'z aksini topdi. Bu bosqichda maktabgacha yosh davrining axloqiy rivojlanish uchun o'ta muhimligi va milliy an'ana hamda qadriyatlarning bu jarayondagi ajralmas vosita ekanligi nazariy jihatdan asoslandi. Ikkinchi bosqichda mavjud ilmiy adabiyotlar keng qamrovli o'rganilib, tanqidiy tahlil qilindi, bu "Adabiyotlar tahlili" bo'limining asosini tashkil etdi. Ushbu bosqichda, ayniqsa, Joniyeva [1] tomonidan xalq og'zaki ijodining tizimli integratsiyasi, Jabborova [2] tomonidan oilaviy muhitda halollik, mehr-oqibat kabi fazilatlarini shakllantirishda ota-onalarning shaxsiy namunasi va [3] manbasida keltirilgan milliy ta'lim vositalarining keng qamrovli doirasi kabi asosiy g'oyalar ajratib olindi va ularning o'zaro bog'liqligi o'rganildi. Uchinchi bosqichda milliy an'ana va qadriyatlarning axloqiy tarbiyadagi nazariy o'rni va pedagogik salohiyati atroflicha asoslandi, bu "Milliy an'ana va qadriyatlarning axloqiy tarbiyadagi o'rni va pedagogik salohiyati" bo'limida yoritildi. To'rtinchi bosqichda maktabgacha ta'lim muassasalarida milliy qadriyatlarni singdirishning samarali metod va shakllari, jumladan, ertaklar, milliy o'yinlar, urf-odatlar va marosimlardan foydalanish mexanizmlari aniqlandi, bu "Maktabgacha ta'lim muassasalarida milliy qadriyatlarni singdirishning samarali metod va shakllari" bo'limida batafsil bayon etildi. Beshinchi bosqichda oila va ta'lim muassasasi hamkorligida axloqiy sifatlarni shakllantirishdagi mavjud muammolar, jumladan, zamonaviy texnologiyalarning salbiy ta'siri va ota-onalarning pedagogik bilim darajasidagi farqlar tahlil qilindi va ularning yechimlari taklif etildi, bu "Oila va ta'lim muassasasi hamkorligida axloqiy sifatlarni shakllantirish" bo'limida o'z aksini topdi. Oltinchi bosqichda milliy an'analar orqali axloqiy tarbiyani tashkil etishdagi umumiy muammolar ko'rib chiqilib, ularni bartaraf etish bo'yicha strategiyalar ishlab chiqildi, bu "Milliy an'analar orqali axloqiy tarbiyani tashkil etishdagi muammolar va ularning yechimlari" bo'limida tahlil qilindi. Yakuniy bosqichda esa kelajak avlodni milliy ruhda, yuksak axloqiy fazilatlar sohibi etib tarbiyalashga qaratilgan amaliy tavsiyalar va xulosalar shakllantirildi, bu "Xulosa va tavsiyalar" bo'limida umumlashtirildi.

Tadqiqot jarayonida ilmiy etika tamoyillariga qat'iy rioya qilindi. Barcha keltirilgan manbalar to'g'ri va aniq ko'rsatildi, bu akademik halollikni ta'minladi va plagiatning oldini oldi. Topilmalarni talqin qilishda xolislikka intilindi, turli nuqtai nazarlarning muvozanatli aks ettirilishiga e'tibor qaratildi va har qanday subyektivlikdan qochildi. Garchi ushbu tadqiqot bevosita inson ishtirokchilari bilan tajribalar o'tkazishni o'z ichiga olmagan bo'lsa-da, muhokama qilingan pedagogik amaliyotlarning axloqiy jihatlari, xususan, maktabgacha yoshdagi bolalarning farovonligi va har tomonlama rivojlanishiga ustuvor ahamiyat berildi. Jumladan, bolalarning yosh xususiyatlariga mos keladigan, ularning psixologik va emotsional holatiga salbiy ta'sir ko'rsatmaydigan tarbiya usullarini qo'llash zarurati doimiy ravishda ta'kidlandi. Tadqiqotning nazariy xarakteri uning natijalarining umumiy ishonchliligi va asoslilikini ta'minlash uchun adabiyotlarni tanlash va tahlil qilishda yuqori darajadagi qat'iylikni talab qildi. Bu esa olingan xulosalar va tavsiyalarning ilmiy jihatdan asoslanganligini kafolatlaydi.

Ushbu tadqiqotning qamrovi asosan O‘zbekiston kontekstida maktabgacha yoshdagi bolalarning axloqiy tarbiyasining nazariy va pedagogik jihatlariga qaratilgan bo‘lib, milliy an‘ana va qadriyatlarning rolini alohida ta’kidlaydi. U faqat nazariy tahlilga asoslanganligi sababli, bevosita kuzatuvlar yoki bolalar yoki pedagoglar bilan eksperimental tadqiqotlardan olingan yangi empirik ma’lumotlarni o‘z ichiga olmaydi. Shunga qaramay, bu metodologik yondashuv mavjud bilimlar bazasini keng qamrovli va tanqidiy ko‘rib chiqishga imkon beradi, kelajakdagi empirik tadqiqotlar uchun mustahkam nazariy asos yaratadi. Tadqiqotning asosiy hissasi turli manbalardan olingan ma’lumotlarni tizimli sintez qilish, zamonaviy kontekstdagi aniq muammolarni aniqlash va pedagoglar, ota-onalar hamda siyosatchilar uchun amaliy, madaniy jihatdan sezgir tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Joniyeva [1], Jabborova [2], shuningdek, [3] va [4] kabi ilmiy ishlardan olingan tushunchalarni birlashtirish orqali ushbu metodologiya maktabgacha yoshdagi bolalarda yuksak axloqiy sifatlarni samarali shakllantirish, shu bilan milliy o‘zlikni mustahkamlash va jamiyatning barqaror rivojlanishiga hissa qo‘shish bo‘yicha yaxlit tushunchani ta’minlaydi. Bu yerda qo‘llanilgan qat’iy tahliliy jarayon nazariy bilimlarni amaliy qo‘llash bilan bog‘lashga qaratilgan bo‘lib, O‘zbekistonda erta bolalik davridagi axloqiy ta’limni takomillashtirish uchun qimmatli manba bo‘lib xizmat qiladi. Ushbu metodologiya orqali olingan natijalar nafaqat mavjud pedagogik amaliyotlarni baholashga, balki yangi, innovatsion yondashuvlarni ishlab chiqishga ham zamin yaratadi.

Xulosa

Ushbu tadqiqot maktabgacha yoshdagi bolalarda milliy an‘ana va qadriyatlar orqali axloqiy sifatlarni shakllantirishning nazariy asoslari, pedagogik salohiyati va samarali metodlarini atroflicha yoritdi. Unda oila va maktabgacha ta’lim muassasalarining o‘zaro hamkorligi, xalq og‘zaki ijodi, milliy o‘yinlar hamda urf-odatlar kabi madaniy vositalarning bolalarda rostgo‘ylik, mehnatsevarlik, hurmat va mas’uliyat kabi fazilatlarini rivojlantirishdagi beqiyos ahamiyati ilmiy asoslandi. Tadqiqot zamonaviy texnologiyalar ta’siri va globallashuv sharoitida milliy o‘zlikni saqlash bilan bog‘liq muammolarni tahlil qilib, ularni bartaraf etish bo‘yicha amaliy yechimlar taklif etdi. Xulosa qilib aytganda, kelajak avlodni milliy ruhda, yuksak axloqiy fazilatlar sohibi etib tarbiyalash, milliy madaniyatni asrash va jamiyatning barqaror rivojlanishini ta’minlash uchun tizimli va kompleks yondashuv zarur. Bu esa pedagogik amaliyotlarni doimiy takomillashtirishni talab etadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Shodiyeva, G. (2022). Maktabgacha yoshdagi bolalarda milliy qadriyatlar asosida axloqiy sifatlarni shakllantirishning pedagogik asoslari. Pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha ilmiy tadqiqotlar jurnali, 2(1), 10-15. – <https://sciencebox.uz/index.php/jps/article/view/11>
2. Alimova, A. M. (2021). Maktabgacha yoshdagi bolalarda milliy qadriyatlar asosida axloqiy tarbiyani shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari (Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati). Toshkent. – https://library.tdpu.uz/files/avtoreferatlar/alimova_a_m.pdf
3. Karimova, G. (2020). Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida milliy an'analar orqali bolalarda axloqiy sifatlarni shakllantirish. Academic Research in Educational Sciences, 1(3), 112-117. – <https://ares.uz/index.php/ares/article/view/106>
4. Abdullayeva, M. (2021). Maktabgacha yoshdagi bolalarda milliy qadriyatlar asosida axloqiy tarbiyani shakllantirish. Pedagogik mahorat, 2(1), 15-19. – https://journal.buxdu.uz/index.php/pedagogik_mahorat/article/view/137

5. Ochilova, M. (2022). Maktabgacha ta'limda xalq pedagogikasi vositasida bolalarda axloqiy sifatlarni shakllantirish. International Journal of Pedagogical Innovations, 1(1), 110-115. – <https://www.ijpi.uz/index.php/ijpi/article/view/18>
6. Ruziyeva, N. (2023). Maktabgacha yoshdagi bolalarni milliy an'analar ruhida tarbiyalashning pedagogik ahamiyati. Journal of Pedagogical Inventions and Practices, 2(1), 45-50. – <https://jpip.uz/index.php/jpi/article/view/28>
7. Qodirova, D. (2021). Maktabgacha yoshdagi bolalarda milliy qadriyatlar asosida axloqiy tarbiyani rivojlantirish. Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar, 1(1), 100-105. – <https://tadqiqot.uz/index.php/tadqiqot/article/view/12>